

Izvirni znanstveni članek (1.01)
 Bogoslovni vestnik 76 (2016) 3/4, 607—619
 UDK: 272-74-45
 Besedilo prejeto: 07/2016; sprejeto: 11/2016

Sebastijan Valentan

Prenova kanonskega postopka v ničnostnih zakonskih pravnih in pojasnila Papeškega sveta za zakonska besedila

Povzetek: Prenova kanonskega postopka za ničnost zakona papeža Frančiška (2015) prinaša več novosti. Kanone v VII. knjigi ZCP nadomeščajo novi, ki so odraz konkretnih razmer »na terenu«. Pravica do priziva kljub vsemu ostaja, po službeni dolžnosti (*ex officio*) pa je ni več. Papeški svet za zakonska besedila (PSZB) je od škofov, sodnih vikarjev in laikov prejel kar nekaj vprašanj in prošenj za verodostojno razlago. Z odgovori in pojasnili je PSZB skušal pomagati vsem, ki si želijo prenovljene predpise o ničnostnem postopku uporabljati pravilno. Odgovori PSZB se tičejo splošnega interesa in nimajo formalne vrednosti avtentične razlage v smislu kan. 16 § 1 ZCP in 155 čl. apostolske konstitucije *Pastor bonus*. Odgovori so rezultat proučevanja argumentov in kažejo smer PSZB glede določenega vprašanja v smislu kan. 19 ZCP. Je pa PSZB v preteklosti že podajal tudi avtentično razlago. Z odgovori PSZB najbolj pomaga cerkvenim sodiščem, saj njegovo delo razvija sodno prakso in ustvarja pravno znanost. V razpravi so zato sistematično predstavljena vsa pojasnila, ki jih je PSZB na temo prenovljenega postopka izdal. Pojasnila bodo koristna za vse uslužbence na cerkvenih sodiščih, pa tudi za vse, ki jim je zakonska zveza razpadla. V primerih, ko je resnica o neuspelem zakonu očitna, lahko stranke, ki so pravilno poučene, pristojno cerkveno sodišče prosijo za hitro uvedbo skrajšanega ničnostnega postopka pred škofom.

Ključne besede: zakon, prenova kanonskega postopka, PSZB, ničnost zakona, sodišče, zakonik cerkvenega prava, ZCP/83, MIDI, implementacija prava

Abstract. **The Reform of Canonical Procedure for the Annulment of Marriage and Explanations by the Pontifical Council for Legislative Texts**

The reform by Pope Francis of the canonical procedure for the annulment of marriage brings several innovations. New canons that reflect actual conditions in practice substitute for some of the canons in Book VII of the Code of Canon Law (CCL). The right of appeal remains in practice although it has been abolished *ex officio*. The Pontifical Council for Legislative Texts (PCLT) has received many questions and requests for reliable explanation from bishops, judicial vicars and laypersons, and has tried to oblige and help anyone who wishes to use the reformed regulations. The answers provided by PCLT are of public interest; however, they do not have any formal value as to authentic interpreta-

tion in the context of Canon 16 § 1 of the CCL and Article 155 of the Apostolic Constitution *Pastor bonus*. They are the result of exploratory arguments and show the direction of PCLT regarding a specific question in the context of CCL Can. 19. PCLT helps ecclesiastical courts mostly by developing jurisprudence and contributing to legal science. This discussion focuses on the explanations by PCLT of the shortened procedure before the bishop, which will be useful for employees of ecclesiastical courts and for those who have experienced disintegration of marriage. In the case of an obviously unsuccessful marriage, adequately informed clients can petition the ecclesiastical court in charge for the shortened procedure before the bishop.

Key words: Marriage, reform of the canonical procedure, PCLT, nullity of marriage, court, Code of Canon Law, CCL/83, MIDI, implementation of law

1. Uvod

Ko je papež Frančišek še pred začetkom škofovske sinode v Rimu 8. septembra 2015 objavil apostolski pismi v obliki motuprorija *Mitis Iudex Dominus Iesus* (Gospod Jezus, usmiljeni sodnik, MIDI) ter *Mitis et Misericors Iesus* (Jezus, blag in usmiljen), ki nosita datum 15. avgust 2015, v veljavo pa sta stopili 8. decembra 2015 in prenavljata kanonski postopek za ugotavljanje ničnosti zakona, je to tako za kanoniste kakor tudi civilne pravnike pomenilo presenečenje, v širši javnosti pa vzbudilo izredno zanimanje. Ker je apostolsko pismo *Mitis et Misericors Iesus* namenjeno vzhodnim Cerkvam, se bomo posvetili prvemu naslovu. MIDI – ponekod delno, drugod pa v celoti – spreminja ali nadomešča do sedaj veljavne kanone Zakonika cerkvenega prava (ZCP).

Med novinarsko konferenco na letu iz Filadelfije v Rim 27. septembra 2015 je papež Frančišek odgovoril tudi na novinarsko vprašanje glede novih motuproprijev. Dejal je:

»Pri prenovi postopkov /... / sem zaprl vrata administrativni poti, preko katere je lahko vstopala ločitev. Lahko se reče, da se ti, ki mislijo na »cerkveno ločitev«, motijo, saj je ta /... / dokument vrata ločitvi zaprl /... /. Vedno pa bo obstajala sodna pot /... /. Sinodalni očetje so želeli to – hitrejše postopke ugotavljanja zakonske ničnosti. /... / Ta /... / motuproprij poenostavlja postopke glede trajanja, vendar ne gre za ločitev, saj je zakon, v kolikor je zakrament, nerazvezljiv, in tega Cerkev /... / ne more spremeniti. Gre za nauk. Gre za nerazvezljiv zakrament. Formalni postopek omogoča preizkus tega, ali to, kar se zdi, da je zakrament, ni bil zakrament.« (Frančišek 2015)

Papež je želel svetost zakonske zveze na vsak način zavarovati, hkrati pa je prišel naproti vernikom, ki so v srcu prepričani, da njihov zakon ni bil sklenjen veljavno, da jim ne bi bilo treba po nepotrebnem predolgo čakati na razglasitev sodbe in bi si lahko uredili zakramentalno življenje. Ob tem je pomembno tudi, da se Cerkev zavzame za temeljito pripravo na zakon in da ne podlega različnim posku-

som družbe, ki zakonsko ločitev odobravajo, kot alternativo pa predlagajo nena-
ravne oblike družinskega življenja. (Slatinek 2014, 302)

Ker dokument MIDI spreminja sodni postopek in vse kar ga spremlja, je Papeški svet za zakonska besedila (PSZB) od kardinalov, škofov in sodnih vikarjev, pa tudi laikov prejel kar nekaj vprašanj in prošenj za pojasnilo. PSZB objavlja le odgovore, ne pa tudi vprašanj samih, in njegovi odgovori služijo pravilni uporabi MIDI. Odgovori PSZB se tičejo splošnega interesa in nimajo formalne vrednosti avtentične razlage v smislu kan. 16 § 1 ZCP in 155 čl. apostolske konstitucije *Pastor bonus*. Odgovori so rezultat proučevanja argumentov in kažejo smer PSZB glede določene-
nega vprašanja v smislu kan. 19 ZCP. Je pa PSZB v preteklosti že podajal tudi av-
tentično razlago.¹

MIDI je v slovenskem prevodu izšel letos v zbirki *Cerkveni dokumenti št. 151* (Frančišek 2016a) s pojasnili oficialov ljubljanskega in mariborskega metropolitan-
skega cerkvenega sodišča, v razpravi pa bomo predstavili pojasnila PSZB v krono-
loškem zaporedju. Ta izredno cenjena ustanova Rimske kurije je na svoji spletni
strani² doslej objavila osem pojasnil, ki se tičejo novega dokumenta MIDI.

2. Skrajšani postopek (*processus brevior*) in neznano bivališče tožene stranke

Prva dva komentarja je PSZB izdal 1. oktobra 2015. Iz odgovorov je razvidno, da
sta vprašanji najverjetneje zastavila krajevna škofa. Sprašujeta o praktični upora-
bi MIDI v zvezi s skrajšanim postopkom, kadar je redni postopek že v teku (PSZB,
Prot. N. 15138/2015), in o tem, ali je možno pričeti skrajšani postopek, če prebi-
vališče tožene stranke ni znano (PSZB, Prot. N. 15139/2015).

Največji novosti, ki ju dokument MIDI prinaša in ki odstopata od splošnih pravnih
norm, sta v pravni praksi tile: prvič, za končanje sodnega postopka zadošča že
ena sama sodba in ne zgolj dve soglasni, kot je bilo to doslej. Priziv *ex officio* se
ukinja, še vedno pa strankam v postopku ostaja neokrnjena pravica do priziva, če
s sodbo niso zadovoljne; drugič, obstaja možnost skrajšanega postopka pred ško-
fom, kadar so za to izpolnjeni pogoji, med katerimi je neobhodno potrebna prošnja
obeh zakoncev za pričetek postopka; kadar pa prošnjo predloži eden, potrebuje
privolitev drugega (ZCP, kan. 1683, tč. 1). Najenostavnejša oblika je skrajšani po-
stopek: s pričetkom sodnega postopka soglašata oba zakonca. V prošnji niti ni
treba, da navedeta, da prosita za skrajšani postopek, saj je to v diskrecijski preso-
ji *ex officio*, ki jo uživa sodni vikar. Že navodilo PSZB Dostojanstvo zakona (DZ)
omenja primer, ko za razglasitev ničnosti zakona prosita oba zakonca (DZ, čl. 102).
(Pozzo 2016, 107)

¹ PSZB navaja tako razlago na svoji spletni strani v zavihku »Risposte particolari«. <http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it/risposte-particolari/procedure-per-la-dichiarazione-della-nullita-matrimoniale.html> (pridobljeno 2. 9. 2016).

² <http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it.html> (pridobljeno 2. 9. 2016).

PSZB je – še preden je MIDI stopil v veljavo – 1. oktobra 2015 prosilcu že podal pojasnilo glede prehoda iz že pričetega rednega formalnega postopka na skrajšani postopek (Prot. N. 15138/2015). To vprašanje je bilo izredno aktualno ob objavi MIDI, saj dotlej možnost skrajšanega postopka ni obstajala. Tožbe, ki so glede ugotavljanja ničnosti zakona tekle na cerkvenih sodiščih, so se obravnavale po rednem formalnem postopku. Logično je bilo, da so se sodišča želela na objavljeni novi dokument odzvati takoj in postopke, kjer je za to obstajala možnost, voditi po skrajšanem postopku. Vprašanje, ki je še ostajalo nerazrešeno, je bilo, ali je to mogoče storiti tudi pri postopkih, ki že tečejo, in v tožbah, ki bodo vložene še pred 8. decembrom 2015. PSZB je pojasnil, da v takem primeru obstaja možnost prehoda iz rednega v skrajšani postopek. Pri tem se prvi ustavi, stranki pa je treba prositi za soglasje, da se lahko postopek nadaljuje v skladu z navodili za skrajšani postopek. S takim pojasnilom je PSZB odpravil dvom glede prehoda iz že pričetega rednega postopka v skrajšani postopek. Poleg kan. 1683 govori o soglasnosti zakoncev za pričetek pravde tudi 15. čl. Postopkovnih norm (PN) pri vodenju ničnostnih zakonskih pravnih MIDI. Ta posebej omenja vlogo sodnega vikarja, ki – kadar ob že uvedenem rednem postopku ugotovi, da bi se postopek lahko izvedel v skrajšani obliki – povabi zakonca, ki prošnje ni podpisal, da to stori. Takšno soglasje obeh strank je pogoj *sine qua non*. (Prot. N. 15138/2015) Zelo podobno pojasnilo je podal PSZB v drugem dokumentu z istim datumom (Prot. N. 15139/2015), katerega predmet je bil prav tako skrajšani postopek. Prosilec je navedel tri okoliščine, ki se ob vložitvi prošnje za pričetek sodnega postopka lahko pojavijo, in sicer: drugi zakonec ne sodeluje, ne podpiše prošnje ali ne želi privoliti. Kadar nastopi kateri od teh treh primerov, skrajšanega postopka ni mogoče uvesti. PSZB ob tem še posebej poudarja, da je soglasje obeh potrebno predvsem zato, ker je »skrajšani postopek glede na splošne določbe izjema«. (Prot. N. 15139/2015)

Bivališče zakonca ima v sodnem postopku pomembno vlogo, saj lahko sodišče s sedežem v kraju njegovega bivanja postane pristojno za vodenje postopka. ZCP je do zadnje prenovi pri kraju določal pet različnih možnosti, ko sodišče postane pristojno, in sicer: kraj sklenitve zakona, kraj domovališča ali nepravlega domovališča tožene stranke, kraj domovališča tožeče stranke in kraj, v katerem je dejansko mogoče zbrati največ dokazov. Mišljeni so seveda kvalitativni dokazi in ne kvantitativni. MIDI je dodal še kraj nepravlega ali začasnega domovališča tožeče stranke. (ZCP, kan. 1672) Papež Frančišek je želel poskrbeti za to, da bi bila oddaljenost med strankami in sodiščem čim manjša. Prav zato je bila pristojnost sodišč nekoliko poenostavljena. Od tod tudi zahteva, da naj ima vsaka škofija svoje sodišče. (Papež 2016, 49).

Glede na odgovor PSZB v dokumentu Prot. N. 15138/2015 lahko sklepamo, da je prosilca zanimalo, ali je mogoče uvesti skrajšani postopek tudi, kadar prebivališče (pravo ali nepravo) tožene stranke ni znano. Odgovor PSZB je odklonilen, saj nepoznavanje prebivališča tožene stranke ne omogoča ne vabljenja na zaslišanje ne kakršnega koli seznanjanja tožene stranke s postopkom. Takšno dejstvo tudi ne jamči javno in nedvomno, da bi šlo v primeru prošnje za skrajšani postopek, ko je potrebna soglasna privolitev, za njen namen. V PN je zakonodajalec predvidel mo-

žnost, da se tožena stranka sodelovanju v postopku odpove in tudi, da kadar je pravilno vabljen, ne odgovarja. V tem primeru se razume, da vloži ali prošnji ne nasprotuje (PN, čl. 11 § 2) in postopek teče dalje. To je mogoče le v rednem postopku, ne pa tudi v skrajšanem, saj je za slednjega, kot to pojasnjuje PSZB, potrebno soglasje obeh zakoncev – bodisi tako, da s podpisom prošnje oba prosita za pričetek skrajšanega postopka, ali izraženo na kak drug način (Prot. N. 15138/2015).

3. Priziv zoper sodbo, ki jo je izdal škof metropolit v skrajšanem postopku

Dober teden po objavljenem dokumentu MIDI – 17. septembra 2015 – se je drug prosilec obrnil na PSZB glede nove oblike kan. 1687 § 3, ki govori o pritožbi ali prizivu zoper škofovo sodbo. Prav posebej ga je zanimalo, na koga nasloviti priziv, če je sodbo izdal metropolit. Odgovor PSZB na to vprašanje nosi datum 13. oktober 2015. (PSZB, Prot. N. 15155/2015) Za pravilno razumevanje odgovora PSZB je treba najprej na kratko razložiti vprašanje moralne gotovosti.

Ko sodišče prejme prošnjo in tožbeni spis, se sodni vikar po proučitvi odloči, ali bo primer tekel po rednem ali skrajšanem postopku. Pomembno dejstvo je, da se *processus brevior* zaključi le s škofovo razsodbo, do te pa pride samo v primeru, če je škof moralno gotov, da je bila sklenitev zakona, ki je predmet obravnave, nična. Če pa moralna gotovost ni dosežena, škof sodbe ne izda, in primer izroči v obravnavo po rednem postopku. (Saje 2016, 11) MIDI omenja *certitudinem moralem* petkrat in tako izpostavlja pomembnost tega pravnega instituta (v uvodu, v kanonih 1687 § 1; 1688; 1689 § 1 in v 12. čl. PN). Najbolj široko ga predstavlja prav v 12. čl. PN – gre za koncept, ki ga je leta 1942 uvedel že Pij XII., nato pa leta 1980 znova potrdil sv. Janez Pavel II. V kan. 1608 ZCP takšne definicije moralne gotovosti ni, najdemo pa jo v DZ, čl. 247 § 2, in je pravzaprav identična tej v 12. čl. PN. Zanj velika pomembnost dokazov ne zadostuje, ampak mora biti izključen vsak utemeljen pozitiven dvom o zmoti, tako v pravu kot v dejstvu, četudi možnost nasprotnega ni izključena. (DZ, čl. 247 § 2) V Združenih državah Amerike so bile leta 1970 potrjene norme za ugotavljanje zakonske ničnosti, v katerih je besedo »moralna« zamenjala beseda »prevladujoča« (it. *prevalente*) gotovost. Ta se opira na število zbranih dokazov v smislu, več je dokazov, večja je verjetnost dokaza. Čeprav sv. Janez Pavel II. v svojem nagovoru Rimski roti leta 1980 takšnega pojmovanja ni odobral (173), pa je bilo uradno odpravljeno šele z dokumentom DZ. Papež Frančišek je določil, da je sodba na prvi stopnji izvršilna, če ni priziva, in dve soglasni sodbi nista več potrebni. Moralna gotovost je tisto, kar zadošča, da se sodba izda in tako postane veljavna. Najdemo pa v MIDI glede moralne gotovosti izredno pomembno novost. Novi kan. 1678 § 1 namreč pomen sodnega priznanja povzema po DZ, čl. 179 § 2, in ne po kan. 1535. Zakaj? Ker gre za sodno priznanje v ničnostnih zakonskih pravnih dejstvih le v primeru, ko stranka izpove lastna dejstva proti veljavnosti zakona. MIDI tudi očitno bistveno spreminja kan. 1536 §

2 in čl. 180 DZ glede dokazne moči, ki jo imajo izjave strank, in glede polnega dokaza. Sodno priznanje in izjave strank niso mogle imeti polnega dokaza v nekdanjem kan. 1536 § 2 ZCP in čl. 180 DZ, novi kan. 1678 § 1 pa pravi, da sodno priznanje in izjave lahko imajo (*habere possunt*) polno vrednost, sodnik pa lahko moralno gotovost doseže tudi z njihovo pomočjo. (Llobell 2016, 29–30)

Kadar v skrajšanem sodnem postopku v zadevi sodi škof metropolit, ki ima v cerkveni pokrajini posebne naloge (ZCP, kan. 436), in izda sodbo, se zastavlja vprašanje, na koga nasloviti priziv. Kan. 1687 § 3 določa, da se priziv vložijo pri najstarejšem podrejenem škofu (*antiquiorem suffraganeum*). Takšen odgovor samega problema še ne rešuje, saj še vedno ni jasno, ali se misli na kanonično starost ali pa morebiti na škofa, ki ima sedež v najstarejši škofiji znotraj metropolije. Termin *suffraganeus antiquior* omenja ZCP v kanonih 421 § 2, 425 § 3 in 501 § 3 v povezavi z izpraznjenim škofijskim sedežem in disciplinskim ukrepom glede duhovniškega sveta. V vseh teh primerih ZCP dodaja, da gre za škofa, ki je najstarejši po škofovskem posvečenju (*promotione antiquior*), v novem kan. 1687 § 3 pa ta omemba manjka oziroma je izpuščena. PSZB v svojem dopisu še pojasnjuje, da »varstvo prava pri vodenju postopka zahteva, da je naslovljenec pritožbe stalen in ni podvržen spremembam« (Prot. N. 15155/2015). Ko ZCP v kan. 1438 govori o sodišču druge stopnje, v § 2 posebej omenja stalno sodišča. Zato in verjetno tudi zato, ker je v novem kanonu kanonična starost škofa izpuščena, je PSZB svoje pojasnilo zaključil, da je treba z moralno gotovostjo sklepati, »da podrejeni škof, na katerega se naslovi pritožba, ni tisti, ki je najstarejši po letih ali po imenovanju, ampak škof najstarejše škofije v metropoliji« (Prot. N. 15155/2015).

Odgovor PSZB se ne ujema popolnoma s tem, kar je želel povedati MIDI. To potrjuje priročnik za uporabo motuprorija MIDI, ki ga je izdalo apostolsko sodišče Rimske rote (SA). Iz njega izhaja, da se pritožba, če sodbo izda metropolit, »vložijo pri najstarejšem podrejenem škofu po službi« (SA, čl. 3.4). Ob tem se zastavlja tudi vprašanje, kako je s pravno podlago takšnega priročnika, ki ga je izdalo apostolsko sodišče. V skrajšanem postopku škof, ki je lahko tudi metropolit, izda sodbo sam, in je ne more poveriti škofijskemu sodišču. Priziv na sodbo škofa se vložijo pri metropolitu ali pri dekanu Rimske rote. Če je sodbo izdal metropolit, se priziv vložijo pri najstarejšem podrejenem škofu po službi, lahko pa se, seveda, naslovi tudi na Rimsko roto. (SA, čl. 3.4)³

4. Postopek z listinami

Način ugotavljanja ničnosti zakona je tudi postopek z listinami. To je bila vsebina kan. 1686, ki danes ni več v veljavi, nadomestil ga je novi kan. 1688. PSZB je odgovoril škofu, ki ga je prosil za razlago omenjenega novega kanona in za razjasnitev,

³ PSZB želi z odgovori, ki jih objavljajo na svoji spletni strani in ki jih v tej razpravi navajamo, predvsem pomagati pri uporabi zakonov: <http://www.delegumtextibus.va/content/testilegislativi/it/risposte-particolari/procedure-per-la-dichiarazione-della-nullita-matrimoniale.html> (pridobljeno 2. 9. 2016).

ali avtentična razlaga PSZB iz leta 1984 ter odgovor AS iz leta 2007, ki o tem daje ta pojasnilo, ostajata v veljavi (PSZB, Prot. N. 15182/2015).

Postopek *ex documento* je z motuproprijem MIDI navkljub uvedenemu skrajšanemu postopku ostal v veljavi skoraj nespremenjen. Dodano je le to, kar se poudarja že v besedilu celotnega motuproprija: sodnik je škof, ki to vlogo tudi konkretno izvršuje. Zato je tudi v postopku z listinami (poleg sodnega vikarja) on tisti, ki lahko sodi, lahko pa za sodnika določi koga drugega. (ZCP, kan. 1688) Tak postopek je mogoč takrat, ko je iz same listine zanesljivo ugotovljeno, da je zakon neveljaven in je do moralne gotovosti možno priti prav na njeni podlagi, ker obstaja razdiralni zadržek ali pomanjkljivost oblike, ker spregled ni bil podeljen, ali pa zastopnik ni imel veljavnega pooblastila (ZCP, kan. 1688). Obličnost rednega postopka se v tem primeru opusti. Papeška komisija za avtentično razlago ZCP je namreč leta 1984 podala avtentično razlago, da svobodnega stanu tistih, ki so poskušali skleniti civilni zakon pred civilnim sodnikom ali pred nekatoliškim služabnikom, in so sicer vezani na kanonično obliko sklepanja zakona, ni treba dokazovati z listinami v smislu kan. 1686, ampak so dovolj poizvedbe, ki so določene v kan. 1066–1067. (Papeška komisija za avtentično razlago ZCP 1984, 747)

PSZB je 18. novembra 2015 v odgovoru pojasnil, da novi kan. 1688 glede na nekdanji kan. 1686 ne prinaša posebnih sprememb, in zato nova razlaga ni potrebna. Posledično tudi niso bili spremenjeni bistveni elementi, na katerih je bila podana že omenjena avtentična razlaga in kasnejši odgovor Apostolske signature (AS) z dne 3. januarja 2007, zato se PSZB do tega ni posebej opredeljeval. (Prot. N. 15182/2015)

AS je odgovarjala na vprašanje, ko je pravoslavno krščena ženska sklenila zakonsko zvezo brez svetega obreda. Vprašanje je bilo, ali za določitev svobodnega stanu zadošča preiskava pred sklenitvijo zakonske zveze v skladu z določili kann. 1066–1067 ali pa je treba omenjeni primer presojeti po pravilih za redni postopek v skladu z določili kann. 1671–1685 oziroma raje po pravilih postopka z listinami v skladu z določili kann. 1686–1688. AS v odgovoru opozarja, da se pravno dejanje šteje za veljavno, če so njegovi zunanji elementi izvedeni po predpisih (ZCP, kan. 124 § 2; ZVC, kan. 931 §2), kar torej pomeni, da omenjena zakonska zveza pravnih ugodnosti v smislu kan. 1060 ZCP in kan. 779 ZVC ne uživa, saj je bila povsem opuščena oblika sklepanja zakona, ki je za veljavnost gotovo zahtevana. AS je ob pregledu ZVC, kan. 781, tč. 2, in čl. 4 § 1, tč. 2, navodila DZ in upoštevanju po analogiji avtentične razlage h kan. 1686 ZCP in kan. 1372 § 2 ZVC razložila, da mora primer, ki je predmet vprašanja, rešiti krajevni ordinarij ali po posvetovanju z ordinarijem župnik, in sicer s povpraševanjem pred sklepanjem zakramenta zakona. (AS 2007, 45–46)

5. Pokrajinska cerkvena sodišča in krajevni škof

18. novembra 2016 je PSZB odgovoril škofu, ki je član pokrajinskega cerkvenega sodišča v Italiji (Prot. N. 15201/2015). Zanimalo ga je, ali mora zaradi novosti, ki

jih prinaša MIDI, zapustiti pokrajinsko sodišče in za skrajšane postopke ustanoviti svoje.

Primer se nanaša na Italijo. PSZB je pojasnil, da škofu, ki nima lastnega sodišča za ničnostne zakonske zadeve, ampak so te v pristojnosti pokrajinskega sodišča, svojega sodišča za vodenje skrajšanega postopka ni treba ustanavljati, saj bo v svoji škofiji za takšne primere on sam edini sodnik, pokrajinsko sodišče pa jih ne more reševati. Pomaga mu sodni vikar, branilec vezi pa mora v postopku nujno sodelovati. Sodnega vikarja in branilca vezi imenuje škof. Kot določa novi kan. 1685, mora sodni vikar imenovati sodnika zasliševalca in sodnika prisednika. Lahko odloči, da bo zasliševalec on sam (PN, čl. 16), kadar pa odloča o tem, ali se bo postopek izvedel v redni ali skrajšani obliki (*consuerit*), ni objektivni, zato je prav, da je zasliševalec kdo drug (PN, čl. 15). Kadar razlogi za skrajšani postopek niso podani, o zadevi odloča pokrajinsko sodišče. (Prot. N. 15201/2015)

6. Priziv na Rimsko roto

Na PSZB je bilo naslovljeno vprašanje, ali je Rimsko roto lahko prizivno sodišče. Odgovoril je z dopisom z dne 12. januarja 2016 (dopis PSZB pomotoma nosi letnico 2015). V odgovoru PSZB poudarja, da je to pojasnilo sestavil s pomočjo strokovnjakov. (PSZB, Prot. N. 15264/2015)

V Cerkvi poznamo pet t. i. apostolskih sodišč, ki so – vsako zase – pristojna za različna področja in osebe. Rimski papež sodi državnim poglavarjem, kardinalom in škofom. Vrhovno sodišče Apostolske signature bi lahko imenovali tudi ministrstvo za pravosodje in sodni svet, saj skrbi, da se sodstvo izvaja pravilno (sodnike lahko tudi kaznuje), potrjuje ustanovitev novih sodišč in podaljšuje njihove pristojnosti. Nanj se naslavlja upravnih spori v zvezi s posameznimi upravnimi akti Rimske kurije idr. Tretje sodišče je Apostolska penitenciarija, ki je pristojna za notranjecerkveno zakramentalno in nezakramentalno področje, ter se zato od sodišč v pravem pomenu besede zelo razlikuje. Cerkev ima tudi vrhovno apostolsko sodišče za kazniva dejanja, spada pa pod Kongregacijo za verski nauk. Sodi lahko v kaznivih dejanjih proti veri ter v hudih kaznivih dejanjih proti morali in zakramentu. Kot zadnje naj omenimo še redno sodišče Apostolskega sedeža za sprejemanje prizivov: to je Rimsko roto. Nanj se lahko vlagajo prizivi na sodbe, ki so izdane na prvi stopnji na katerem koli cerkvenem sodišču (ZCP, kan. 1444 § 1, tč. 1); je pa Rimsko roto edino prizivno sodišče tretje in nadaljnje stopnje (DZ, 27 § 2) – »razen v treh posebnih primerih, ko je to lahko tudi sodišče madžarskega primata, Rota apostolske nunciature v Španiji in sodišče v Freiburgu v Nemčiji«. (Valentan 2016, 78–81)

Kardinala, ki se je obrnil na PSZB, je zanimalo, ali je mogoče po sodbi na prvi stopnji, ki govori v prid ničnosti zakona, drugostopenjsko sodišče pa odločitve prvostopenjskega ne potrди, vložiti priziv na tretjo stopnjo, na Rimsko roto. Kot je v odgovoru pojasnil PSZB, je MIDI v ničnostnih zakonskih postopkih potrdil predhodno prakso in Rimsko roto ostaja prizivno sodišče tretje stopnje za vso Cerkev. Če

se škofu škofije, kjer se vodi postopek, zdi primerno, lahko AS zaprosi tudi za *missione pontificia*, kar pomeni, da se primer na tretji stopnji zaradi pravičnega in razumnega razloga dodeli drugemu sodišču in ne Rimski roti, o čemer govori 124. čl. apostolske konstitucije *Pastor bonus* in 115. čl. *Lex propria* AS. Ker je papež Frančišek v dokumentu MIDI izpostavil dostopnost sodišč za vernike, ima omenjena možnost toliko večjo težo. (Prot. N. 15264/2015)

Priziv na Rimsko roto je starodaven običaj, ki ga MIDI želi spodbuditi in njegovo vrednost ohraniti. V njem prihaja do povezovanja med Rimom in krajevnimi cerkvami, škofijami, vsekakor pa želi papež ohranjati pristen odnos z vsakim vernikom – posebej s tistim, ki čuti razočaranje in se je zaradi življenjskih okoliščin znašel v navidezno brezizhodnem položaju. Pontifikat papeža Frančiška spremljajo konkretna dejanja pomoči najbolj potrebnim. Priziv na Rimsko roto torej je pravica strank v postopku, ne moremo pa reči, da je ta pravica absolutna, za vsako ceno. Če bi z njo prihajalo do zlorabe prava in bi se na ta način zveličanju duš povzročala škoda, je treba takšna ravnanja preprečiti. (MIDI, VII) Konkretno razlago tega lahko najdemo v reskriptu papeža Frančiška, ki ga je izdal le dan pred tem, ko je novi motuproprij stopil v veljavo, in pravi, da po tem, ko je ena od strank sklenila nov cerkveni zakon, zaradi *nova causae propositio* pritožba na Rimsko roto ni dopuščena, razen če je sodna odločitev očitno nepravilna. (Frančišek 2016b) Če nobena od strank po tem, ko je sodba postala izvršilna, ni sklenila novega zakona, je pritožba na Rimsko roto seveda mogoča, kakor je mogoča ob novem sklenjenem zakonu tudi zaradi krivičnosti sodbe. Pravo želi pač zavarovati pravico posameznika do pravičnega sojenja in obenem svetost zakonske vezi. V rednih postopkih je Rimski rota lahko prizivno sodišče druge stopnje, bolj smiselno pa je (tudi zaradi praktičnih razlogov), da funkcijo drugostopenjskega sodišča vršijo škofijska sodišča. V primeru pritožbe tako postane Rimski rota sodišče tretje stopnje. (ZCP, kan. 1681) V skrajšanem postopku se priziv praviloma vložijo ali pri metropolitu ali pa pri Rimski roti (ZCP, kan. 1687 § 3).

7. Ustanovitev škofijskega sodišča

Prosilca je zanimalo, kakšni so pogoji za ustanovitev škofijskega sodišča po novih določbah, ki jih je uvedel papež Frančišek. PSZB je odgovoril 12. februarja 2016. (PSZB, Prot. N. 15291/2016)

Kot je iz odgovora PSZB mogoče sklepati, se vprašanje nanaša na škofa, ki je član medškofijskega cerkvenega sodišča in želi ustanoviti svoje sodišče. Kot pojasnjuje PSZB, se mora v takem primeru iz medškofijskega sodišča umakniti (PN, čl. 8), saj ni mogoče, da bi bil član medškofijskega sodišča, hkrati pa bi ustanovil v svoji škofiji še cerkveno sodišče za ugotavljanje ničnosti zakona. To bi bilo v sebi kontradiktorno in ne bi odgovarjalo pravni logiki pristojnosti sodišč. Škof, ki sodišča v svoji škofiji ne more ustanoviti, se lahko pridruži medškofijskemu sodišču ali pa bližnjemu škofijskemu sodišču. (ZCP, kan. 1673 § 2) Pri ustanavljanju cerkvenega sodišča škof ne potrebuje odobritve AS.

Primer, kako ravnati v takšnih primerih, je v SA objavila Rimska rota. Papež Frančišek s prenovo škofove spodbuja, da naj cerkvena sodišča v tistih škofijah, kjer jih še ni, ustanovijo čim prej. Ta papeževa želja je vsekakor dobrodošla, vendar morada bolj potrebna v cerkvenih pokrajinah na višjih geografskih širinah, kot je Slovenija. Izdati dekret in ustanoviti sodišče je še najlažje, vendar bi bilo takšno dejanje nestrokovno in nesmotrno, če ob tem škof še nima dovolj pripravljenih sodelavcev. Pred tem je vsekakor treba poskrbeti, da so osebe, ki bodo prevzele naloge na sodišču, primerno izobražene. (PN, čl. 8 § 1)

PSZB je odgovoril tudi glede osebja na cerkvenem sodišču. Iz odgovora se zdi, da vprašanje prihaja iz majhne škofije, ki bi tudi ob ustanovitvi cerkvenega sodišča imela majhno število sodnih primerov. PSZB v nekoliko daljšem odgovoru pojasnjuje, da kjer so takšne razmere, ZCP dopušča možnost, da je generalni vikar hkrati tudi sodni vikar (kan. 1420 § 1), vsekakor pa je to bolj izjema kot pravilo. Biti mora duhovnik, star vsaj trideset let, neoporečen, doktor ali vsaj licenciat cerkvenega prava (ZCP, kan. 1420 §§ 1 in 4). Poleg sodnega vikarja je sodišču vedno potrebno še ostalo osebje. Sodniki naj bodo kleriki, lahko pa so tudi laiki. Za imenovanje morajo izpolnjevati iste pogoje kot oficial, le starost ni predpisana. Pravniki in branilec vezi sta lahko klerika ali laika z zahtevano isto izobrazbo kot sodniki, poleg tega pa »preizkušena v rzsodnosti in gorečnosti za pravičnost«. (ZCP, kan. 1435) Pomembna služba na sodišču je tudi notar. ZCP ga omenja že v drugi knjigi. Imeti mora neoporečen ugled in biti prost vsakega suma. Stalni zagovorniki (odvetniki in zastopniki) morajo biti na dobrem glasu. ZCP pri odvetnikih omenja, da načeloma morajo biti katoličani, ni pa nujno, saj lahko škof da drugačno dovoljenje; prav tako morajo biti doktorji cerkvenega prava »ali drugače resnično izvedeni«. (ZCP, kann. 1483 in 1490) Resnična izvedenost ni posebej opredeljena, vsekakor pa je prav, da taka oseba kanonsko pravo pozna zelo dobro. Kot smo videli, pravo zahteva določene akademske naslove, AS pa je mogoče v tem smislu prositi za spregled (čl. 124., tč. 2 apostolske konstitucije *Pastor bonus* in 115. čl. *Lex propria* AS) in v prošnji tudi navesti razloge. (Prot. N. 15291/2016) Osebje na sodišču po prenovi kanonskega postopka ostaja enako, le da v skrajšanem postopku prihaja do smiselnih prilagoditev.

8. Postopkovne norme v MIDI in vabilo ter posredovanje vloge

V zadnjem odgovoru, 8. aprila 2016, je PSZB pojasnil, kam spadajo PN glede na motuproprij MIDI in kako se ravnati glede na kan. 1676 § 1 (PSZB, Prot. N. 15363/2016).

Papeški dokument MIDI je razdeljen v tri dele. V uvodu papež pojasnjuje razloge, ki so ga vodili k temu, da se je odločil postopek ugotavljanja zakonske ničnosti prenoviti. V osmih osnovnih merilih na kratko predstavlja različne vidike preнове. Drugi del, ki je tudi najbolj bistven, vsebuje enaindvajset kanonov, ki v celoti nadomeščajo 1. poglavje, 1. naslov in III. del VII. knjige ZCP. Največja novost tega

dela je seveda skrajšan postopek pred škofom. Dokument pa vsebuje še tretji del: to so PN, ki imajo spet enaindvajset členov. Zadevajo sam kanonski postopek, a so v začetku (čl. 1–6) bolj pastoralne narave, saj predstavljajo predsodno ali pastoralno preiskavo, namenjeno ločenim ali razvezanim vernikom.

Osebo (Illustre Signore), ki se je obrnila na PSZB, je zanimalo, ali so PN del motuproprija. To vprašanje je ob dejstvu, da PN nimajo papeževega podpisa, lahko smiselno. PSZB je svoj odgovor vzel preprosto iz sklepnega dela kanonov v MIDI, kjer je rečeno, da so dokumentu »priložene postopkovne norme, ki se zdijo nujne za pravilno in skrbno aplikacijo prenovljene zakonodaje, ki se je je treba natančno držati, da se zavaruje dobro vernikov« (Frančišek 2016a, 27). Prav tako je v uvodu v PN zapisano, da se je »skupaj s podrobnejšimi normami za izvajanje zakonskega postopka zdelo primerno /... / posredovati pravna sredstva, da bi delo cerkvenih sodišč lahko sledilo potrebam vernikov, ki prosijo, da se preverjeno ugotovi veljavnost ali neveljavnost zakonske vezi v primeru njihovega razpadlega zakona« (31). S tem, ko je papež Frančišek v še podpisanim delu motuproprija omenil, da so PN priloga samemu dokumentu, je razrešen morebiten dvom o tem, kakšno pravno veljavo sploh imajo.

Drugi del odgovora PSZB se nanaša na novi kan. 1676 § 1 ZCP, ki govori o uvedbi pravde. Sodni vikar vlogo sprejme z odločbo in z njo na vlogo tudi odgovori. Gre za odločbo o vabljenju. En izvod vloge posreduje branilcu vezi, če vloge nista podpisala oba zakonca, pa tudi toženi stranki. Prej je veljalo, da priobčitev odločbe o vabljenju odredi predsednik ali ponens, zdaj mora to storiti sodni vikar. Prosilca je zanimalo, ali je treba toženi stranki skupaj z vlogo posredovati še *mémoire introductif d'instance*. PSZB je odgovoril, da kan. 1676 § 1 ZCP tega ne predvideva. (Prot. N. 15363/2016)

9. Zaključek

Odgovori PSZB (dva smo združili v 2. poglavju, ostali pa so predstavljeni posamič) glede prenovljenega kanonskega postopka ugotavljanja ničnosti zakona niso avtentična razlaga, ki jo ta urad Rimske kurije sicer tudi lahko podaja, vendarle pa kažejo smer, v katero naj se sodna praksa razvija, saj jo s svojimi pojasnili tudi sooblikujejo. Vsak zakon ali predpis je sam po sebi trdno ogrodje, ki podpira celoto, vendar pa je za njegovo pravilno izvajanje potrebna razlaga in PSZB je tisti, ki je poklican k temu, da jo zagotavlja. V slovenskem prostoru odgovori PSZB glede prenovljenega sodnega postopka na enem mestu doslej še niso bili zbrani, so pa vsekakor dobrodošli. Posebej koristni bodo za cerkvena sodišča in njihove uslužbenke, saj bodo lahko v pomoč pri preseganju morebitnih dvomov. Prenova papeža Frančiška na kanonskem področju je bila dokaj radikalna in je na novo opozorila na nekatere poudarke (ne le pravne, ampak tudi ekleziološke,) ki so sicer obstajali že pred njo, vendar se konkretno niso izvajali ali pa v zelo redkih primerih. Škof je sodno oblast v glavnem izvrševal po sodnem vikarju. Zato želi biti ta prenova v kontinuiteti z drugim vaticanskim koncilom in v spoštovanju njegovega

nauka. Predvsem želi pokazati, da je v krajevni Cerkvi škof v izpolnjevanju svojega poslanstva tudi sodnik v konkretnih primerih zakonskega življenja svojih vernikov. (Frančišek 2016a) Najbolj se bo to pokazalo v novih skrajšanih postopkih; vsekakor je tudi ukinitvev dveh soglasnih sodb s časovnega vidika sicer dobrodošla novost, je pa odgovornost sodišča zaradi tega še večja, kot je bila doslej.

Kratice

AAS – Acta Apostolicae Sedis.

AS – Apostolska signatura.

DZ – Dostojanstvo zakona (2005)

MIDI – *Mitis Iudex Dominus Iesus* – Gospod Jezus, usmiljeni sodnik (2016)

PN – Postopkovne norme pri vodenju ničnostnih zakonskih pravn (2016)

PSZB – Papeški svet za zakonska besedila.

SA – Sussidio applicativo del Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus* (2016)

ZCP – Zakonik cerkvenega prava (1983)

ZVC – Zakonik za Vzhodne Cerkve (1990)

Reference

- Frančišek**. 2015. Conferenza stampa del Santo Padre durante il volo di ritorno dagli Stati Uniti d'America. http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150927_usa-conferenza-stampa.html (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2016a. *Gospod Jezus, usmiljeni sodnik – Mitis Iudex Dominus Iesus*. Prev. Stanislav Slatinek. Cerkevni dokumenti 151. Ljubljana: Družina.
- . 2016b. Rescritto del Santo Padre Francesco sul compimento e l'osservanza della nuova legge del processo matrimoniale. *Ius Ecclesiae* 28:235–236.
- Janez Pavel II.** 1980. Discorso alla Rota Romana. 4. 2. 1980. AAS 72:172–178.
- Llobell, Joaquin**. 2016. Alcune questioni comuni ai tre processi per la dichiarazione di nullità del matrimonio previsti dal M. P. »*Mitis Iudex*«. *Ius Ecclesiae* 28:13–37.
- Papež, Viktor**. 2016. Prenova kanoničnega postopka ničnosti zakonske zveze. V: *Gospod Jezus, usmiljeni sodnik – Mitis Iudex Dominus Iesus*, 41–51. Cerkevni dokument 151. Ljubljana: Družina.
- Papeška komisija za avtentično razlago ZCP**. 1984. Responsa ad proposita dubia. AAS 76:746–747.
- Papeški svet za zakonska besedila**. 2015. *Prot. N. 15138/2015*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20Nullit%C3%A0%20matrimoniale/On%20the%20conversion%20of%20the%20formal%20process%20to%20the%20processus%20brevior%20and%20the%20absent%20respondent.pdf> (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2015. *Prot. N. 15139/2015*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20Nullit%C3%A0%20matrimoniale/On%20the%20consent%20of%20both%20parties%20as%20requirement%20for%20the%20processus%20brevior%20and%20new%20can.%201683%20Mitis%20Iudex%29.pdf> (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2015. *Prot. N. 15155/2015*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20Nullit%C3%A0%20matrimoniale/Circa%20il%20suffraganeus%20antiquior%20nel%20nuovo%20can.%201687%20C2%A73%20Mitis%20Iudex.pdf> (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2015. *Prot. N. 15182/2015*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20>

- Nullit%C3%A0%20matrimoniale/Circa%20la%20vigenza%20dell%27Interpretazione%20autentica%20del%20can.%201686%20CIC.pdf (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2015. *Prot. N. 15201/2015*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislative/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20Nullit%C3%A0%20matrimoniale/Circa%20l%27applicazione%20del%20motu%20proprio%20Mitis%20Iudex%20Dominus%20Iesus.pdf> (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2016. *Prot. N. 15264/2015*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislative/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20Nullit%C3%A0%20matrimoniale/Circa%20l%27ulteriore%20appello%20al%20tribunale%20di%20terza%20istanza.pdf> (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2016. *Prot. N. 15291/2016*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislative/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20Nullit%C3%A0%20matrimoniale/Alcune%20questioni%20sulla%20costituzione%20del%20tribunale%20diocesano.pdf> (pridobljeno 1. 9. 2016).
- . 2016. *Prot. N. 15363/2016*. <http://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislative/risposte-particolari/Procedure%20per%20la%20Dichiarazione%20della%20Nullit%C3%A0%20matrimoniale/Due%20questioni%20sulle%20Regole%20procedurali%20e%20sul%20can.%201676%20%C2%A71%20del%20m.p.%20Mitis%20Iudex%20Dominus%20Iesus.pdf> (pridobljeno 1. 9. 2016).
- Pozzo, Massimo del.** 2016. *Il processo matrimoniale alle piú breve davanti al Vescovo*. Rim: Edusc.
- Saje, Andrej.** 2016. Skrajšan postopek ugotavljanja ničnosti zakona pred škofom. *Cerkev danes* 50, št. 3:10–13.
- Slatinek, Stanislav.** 2014. Verska nestrpnost med zakonci. *Bogoslovni vestnik* 74, št. 2:295–303.
- Tribunale Apostolico della Rota Romana.** 2016. *Sussidio applicativo del Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Valentan, Sebastijan.** 2016. Apostolska sodišča. *Tretji dan* 45, št. 1/2:77–82.
- Zakonik cerkvenega prava.** 1983. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat v Ljubljani.